

דף פה

'עצם שיש בו מוח'. המוח שבכאן היינו לשד, שומן שבתוך העצמות [ככתוב (באיוב כא) ומוח עצמותי ישקה].

ומבואר בסוגיא שיש לו דין 'בשר' ומקיימים בו מצות ואכלו את הבשר בלילה הזה. וכן לענין חיוב אכילת פיגול נותר וטמא וטומאת נבלה ומת, דינו כבשר (עפ"י תוספתא פ"ו; רמב"ם הל' טומאת מת ב,ה ג,י).

'ואל תתמה, שהרי יבא עשה וידחה לא תעשה'. התוס' הקשו הלא עבירת ה'לאו' נעשית קודם קיום ה'עשה', וכל שאינם באים בזמן אחד אין עשה דוחה ל"ת?

ובפסקי התוס' (בבבחים זו) מובא שכיון שאין אפשרות לקיים העשה ללא עבירת הלאו מקודם לכן – הרי זה כמו 'בעידניה', ודוחה. וכן כתבו כמה ראשונים (זהו חידוש גדול בעינינו – משנה למלך הלכות קרבן פסח י,א). אולם יש שנראה מדבריהם שחולקים על כך (ע' בענין זה: תוס' להלן פח סע"א ותגיגה ב: ד"ה לישא, טורי אבן ושאר מפרשים; רשב"א שבת; ר"ן ונמו"י פ"ב דב"מ; חדושי הגרעק"א ריש תגיגה; בית הלוי ח"א א; המאיר לעולם א; מהר"ץ חיות ביצה ה; הגהות ר"ב פרנקל תאומים זכחים זו; הגהות רי"א חבר להלן פת. אבני נזר או"ח תקלה, ט ואה"ע ב,כה; זכר יצחק לא ד"ה ונראה דהחילוק; חדושי הגר"ר ח"ב סו,ג; שיעורי ר' שמואל ב"ב יג; חדושים חדושי הנצי"ב ומאור ישראל ואור הישר ריש תגיגה; ובאורים זכחים יג,כו).

בתוס' הרשב"א הביא לתרץ שאין כוונת הגמרא לדחיית עשה ללא-תעשה ממש, אלא היות ויש כאן שני מקראות סותרים; מצד אחד מצוה לאכול הכל ומן הצד האחר אסור לשבור עצם, ואי אפשר לקיים שניהם, ואנו צריכים לומר שאחד מהם הוא בדוקא ולא השני, על כן מסברה היינו אומרים שה'עשה' שהיא דוחה את ה'לאו' בכל מקום, היא זו שבדוקא.

וחזר והקשה מהסוגיא בבבחים שלמדה מכאן שאין עשה דוחה ל"ת בקדשים. 'ונסתלק רבי בגמגום'. ע"ש.

ושמא יש לפרש לאותה דעה שנחשב 'שלא בעידניה' אף בכגון זה, שמדובר כאן בעצמות הפסח הרכות ששורבן בשיניו בו בזמן שאוכל המוח, והוי בעידניה.

ולהלן (צה). מבוארת דעת תנאים שאינה מצריכה לימוד מיוחד לדין זה. וי"ל שלפי אותה דעה אין מקום לדחייה משום דלא הוי בעידניה (ועע"ש בר"ח ובצל"ח).

'ואי אמרת אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו במקום אחר אין בו משום שבירת העצם למה לי דקולף עד שמגיע לפרק וחותר, נקלוף ביה פורתא ונתבריה? אביי אמר: משום פקע'.

לכאורה נראה שמפני אותו הטעם לא יחתוך במקום שיצא, הגם שאמרו לעיל לרבי שאבר שיצא מקצתו אין בו משום שבירת העצם (כן הקשה הרש"ש) – שחוששים שמא יפקע במקום שלא יצא ונמצא עובר עליו, הלכך אסור מדרבנן. [ולפי זה היה יכול לומר למקשה 'ולטעמיך', שהרי עדיין לא ידע טעמו של אביי].

אך קשה לרבינא שהעמיד בקולית ומשמע שאינו חושש לטעמו של אביי, אם כן מדוע לא יחתוך במקום שיצא ונפסל? ושמא כשהוא חם, המוח שבפנים מתערב וכולע זה מזה ונאסר גם המוח שלא יצא. או אפשר שלזה גם רבינא מודה שאסור מדרבנן לחתוך באבר שיצא מקצתו כשיש עליו בשר או מוח, ורק שלא במקום בשר מתיר.

[ב'זבח תודה' עמד על טעמו של הרמב"ם שפסק בהיתה לו שעת הכושר ונפסל, יש בו משום שבירת עצם. וכתב שהסתמך על סתם מתניתין שאבר שיצא מקצתו חותר עד שמגיע לעצם – הרי אף ביוצא שהוא פסול אסור לשבורו, משמע סתם מתניתין כרבי יעקב שהיתה לו שעת הכושר חייב. ואולם לפי האמור אין ראייה מכאן, שהכל מודים שאסור לשבור דלמא פקע].

(ע"ב) 'מפני מה לא נתקדשה שער נקנור? מפני שמצורעין עומדין שם ומכניסין בהונות ידם'.
 ואם תאמר, למה נמנעו בשביל כך מלקדשם, יעמוד המצורע בעזרת נשים ויכניס ידיו לשער ניקנור?
 ופירש ריב"ן (וכן כיוון לסברה זו המהרש"א כאן) שאין זה בכלל לפני ה', שהרי אינו באויר עזרה עצמה (ולפי"ז
 מבואר שאין צריך שעמידת המצורע תהיה לפני ה' אלא די שמתן הדם על הבהונות יהיה שם. עפ"י חדושי מרן רי"ז הלוי הל'
 מחו"כ).

ואין נראה שהרי אם היה קדוש כקדושת העזרה, היה זה לפני ה' – ואומר רבנו תם שעשו כן בשביל
 תקנת המצורעים שיעמדו שם כדי שיגן עליהם השער בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (תוס'
 יבמות ז: ד"ה זה).

**'הא גופא קשיא, אמרת מן האגף ולפנים כלפנים – הא אגף עצמו כלחוץ. אימא סיפא, מן האגף
 ולחוץ כלחוץ – הא אגף עצמו כלפנים. לא קשיא כאן בשערי עזרה כאן בשערי ירושלים, דאמר
 רבי שמואל בר רב יצחק: מפני מה לא נתקדשו שערי ירושלים...'. יש אומרים, מכך שצריך היה
 לקדש את האגף משמע שבסתם אין האגף נחשב כחלק מהרשות אלא כחוץ. ואכן פסק הרמב"ם (קרבן
 פסח ט, א) שאגף עצמו כלחוץ ואסור להוציא את הפסח לשם. וכן פסק רבנו ירוחם (מובא באו"ח נה, יג) לענין
 צירוף לתפילה שהעומדים באגף אינם מצטרפים (וע"ע זבח תודה).**

ואולם יש פוסקים שהאגף הריהו כלפנים (כן הביא המגן-אברהם שם מספר תניא. וכן נוטה דעת הגר"א שם) כי
 אדרבה, משמע בגמרא שבמכוון לא קדשו את שערי ירושלים ושער ניקנור, הא סתמא – קדושים, כי
 דינם כלפנים (הגר"א שם).

עוד נחלקו במהותו של האגף; יש אומרים שהוא מקום חלל הפתח, ממקום נקישת הדלת ולפנים.
 כלומר דלת הנוקשת מבחוץ, משפתה הפנימית ולפנים, כל חלל הפתח – זהו 'אגף' (כן נראה מפרש"י. וכן
 נקט העולת-תמיד, מובא באליה רבה ופרי מגדים נה, יג).

יש מפרשים שמקום עובי הדלת עצמה כשהיא נסגרת, זהו האגף (ע' בפרי מגדים שם. וכן משמע בלשון
 המאירי).

ולפי דעה זו, כאשר הדלת נוקשת מבחוץ, משפתה הפנימית ופנימה הרי זה לפני מן האגף ודינו כלפנים אפילו לדעת הפוסקים
 שאגף עצמו כלחוץ. וכן כתב ביד-אפרים, והובא במשנ"ב (שם סקנ"א) להלכה, שהעומדים ממקום הדלת ולפנים מצטרפים.
 ומאידך, דלת הנסגרת מבפנים, העומדים משפתה החיצונית ולחוץ אפילו הם בתוך חלל הפתח ואפילו הדלת פתוחה – אפשר
 שאפילו לפי הסוברים שהאגף דינו כלפנים אין מצטרפים, שהרי האגף היינו עובי הדלת, נמצא שהם עומדים מחוץ לאגף. אכן
 לפי הגר"א יש להקל בדבר מטעם אחר, שלא גרע זה מחצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה (עפ"י באור הלכה שם).

ענינים ורמזים

'מרגלא בפומיה דמר כ"ק אאמו"ר זצל"ה בשם הרבי ר' בונם זצל"ה, על הא דאיתא בסוטה לח
 דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים
 – כי כשהלכות כולם המה לאביהם שבשמים, אז אין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל גופא
 ואין שום מסך מבדיל ביניהם, וזהו הפירוש 'אין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל' – היינו
 בין ישראל עצמם – כשהם 'לאביהם שבשמים'.

(מתוך מכתב מאדמו"ר רש"ש מאמשינוב. נדפס ב'אמרות טהורות' ח"ב)

'כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא' –

'... מוסיף עליה אכילת פסח ומצה וכיוצא, שגוף אכילת אותו מאכל מצוה גמורה שאינו יכול להתבטל ממנה ומברכין עליה 'אשר קדשנו במצותינו וצונו' דכולו קודש ממש לד', וכאכילת כהנים קרבנות דעל ידי זה בעלים מתכפרין כמו בגוף ההקרבה לה' בזריקת דמים והקטרת אימורין, דכהנים משולחן גבוה קזכו והם שלוחי דרחמנא, וכך כל אכילות מצוה, ובוה מתקדשים אברי הושט וקרבים ומעיים כקדושת מקדש ומזבח, להיות משכן לקדושתו ושכינתו ית' בקרבו ולהיות המאכל נותן חיות ודם ללב וממנו מתפשט החיות לכל אברים, על ידי זה מתקדש הלב בקדושת בית קדשי קדשים כמו שאמרו בזהר, ומתפשט הקדושה בכל הגוף עד שמגיע לכלי הדבור ונפתח הפה לומר הלל, שאומרים חציו אחר כך מטעם זה, ועל ידי זה פקע איגרא – פירוש, שבוקע ועולה עד לרקיע והוא כאילו נפקע הגג המפסיק וחוצץ בינו לרקיע השמים. ואף על פי שעיקר העליה הוא ההלל, הוא דייקא על ידי כזית פסח הקודם, ואפילו אוכל הרבה, אותו כזית שהוא חובה הוא הנותן כח בהלילא שיפקע איגרא.

ושמעתי דמלת גג הוראתו על הגובה והגיאות [שעל ידי זה עיקר הוראת הג' לבדה גם כן, שמזה נבנה מלת 'גאה' ומלת 'גיא', כי כל דבר מורה על דבר והפכו בכל שרשי לשון הקודש], דעל שם זה נקרא גוג מלך המגוג, על שם גיאותו, והגג דאין מגביה עצמו יותר ממה שהוא וממה שעשאוהו לא בא בו הו' [שהוא אות המורה על רוח החיים], הרומז על הבא להתגאות יותר ממה שהוא, ועל כן חפץ לקום על ד' ועל משיחו. כך שמעתי.

וידוע דגיאות הוא השורש של כל מיני רע שנצמח ממלכין קדמאין דמיתו, על ידי שכל אחד אמר 'אנא אמלוך' כנודע. והיינו דכל התעוררות הבריאה היה על ידי התעוררות מדת המלכות, דאין מלך בלא עם, ורצה שיהיה מציאות מלכות, ומזה נשתלשל כל האצילות ועד בריאת אדם 'בצלמנו כדמותנו', נטבע גם בו רצון זה, שמזה הוא שורש היצר-טוב שהוא להדבק בהש"י וללכת בדרכיו... וזהו הגיאות של מצוה שאמר רבי לבנו (כתובות קג:) נהוג נשיאותך ברמים, דזהו תועלת לעבודת הש"י, וכדרך שנאמר ביהושפט ויגבה לבו בדרכי ה', ד'בשפלות הבית ידלוף הבית' – שעל ידי שפלותו יחשוב שאין כל מעשיו כלום ושאי אפשר לו להגיע לשום מעלה ומדריגה ועל ידי זה יתעצל במעשה והשתדלות ועד שיהיה כלל הבית מלא דלף טורד, אע"פ שלא יגבר עליו יצר הרע לשקעו ברע גמור, על כל פנים לא יניח לו שום דבר טוב במחשבתו, ועל כן צריך לזה גבהות הלב, שידע שהוא חלק אלוך ממעל ושיוכל להיות בתכלית השלימות והמעלה... וזהו כל עיקר כח היצר-טוב, להסיתו להשיג המעלה הגדולה ולדמות לקונו, ועיקר היצר הרע הוא גם כן להסית על זה והייתם כאלקים... מה הוא בורא עולמות (בראשית רבה יט), אבל מצד הרע והפירוד שיוכל להיות מעצמו כאלקים וכנגדו ית', וזהו שורש הגיאות הרע שלא להתבטל ממי שצריך להתבטל ולחפוף לעלות למעלה ממדריגתו והראוי לו, ובוה הוא שורש הסתת היצר והנחש הקדמוני, והוא ההתחלה לכל מיני רע.

ויש לומר שזהו פקיעת איגרא; היינו ביטול שורש הרע דגיאות שזהו המחיצה שבין ישראל לאביהם שבשמים, ואצל נפשות דישאל אין בהם שום רע בעצם רק הכל מצד הקליפה הסובבת לפרי... ושורש הרע דגיאות גם כן אינו בהם בעצמותם רק מצד המקיפים, וזהו ה'איגרא' המקיף, ואע"פ שהגג אין מגביה עצמו יותר ממה שהוא, מכל מקום האדם עושהו בגובה כמה שירצה והוא מתגבה על ידי האדם המגביהו, ואצל ישראל ששרשם ממקום הקדושה, עיקר הגיאות שלהם הוא מצד הקדושה, והסתת היצר להם בא מצד התאוה... ואצל אומות העולם ההתחלה

הוא מלמעלה למטה מאחר דשרשם ברע, אצל בני ישראל הוא להיפך, ועל ידי התאווה באים לגיאות, כשנכנס בו החמדה לתאוות עולם הזה הוא חומד גם להתנשאות והתגאות, שגם זה מכלל תאוות עולם הזה. ועל כן נמשל אצלם הגיאות לגג, שהוא נעשה גבוה על ידי פעולת אדם המגביהו אחר שנבנה בנין, וכך הגיאות דבני ישראל הוא על ידי פעולת ההגבהה שהיצר מגביהו אחר שנעשה איש ובעל הבית בכחות גופו ולבבו, מה שאין כן 'גוג' עם ו' דמורה על עצמותו מצד עצמו, הוא כן כולו משרשו עד קצהו מבריח מקצה אל הקצה, ומלחמתו יהיה בעת קץ, דניצוח כל אומה הוא על ידי שהנפשות ישראל מזדככים בדבר זה שבו כח אותה אומה מצד הרע המקיף לטוב, ובוה נוצחים לבטל אותו הרע המקיפם, כאשר יצא כנוגה צדקם באותו פרט נקי מכל סיג ופסולת ותערובת רע...

ועל ידי זה זכו לאכילת הפסח שהוא התפשטות התאוה בפועל בקדושה וכל ערל לא יאכל בו, דהמילה היא קדושת הברית, ושתי התאוות תלויים זה בזה ואי אפשר להיות קדוש בקדושת אכילה לגמרי עד שיהיה קדוש בקדושת הברית, וביציאת מצרים שנתבררו בזה זכו לשניהם, ועל ידי זה זכו גם כן לשלימות ברית הלשון בהלילא, ועל ידי זה פקע אגרא, הכתר דרע דתאוות שהוא החשק להתנשאות גם כן נפקע בליל פסח, ודבר זה נעשה על ידי אכילת הפסח שהוא תכלית שלימות כל קומת התאוה עד סוף מעשה הנעוץ במחשבה תחלה...

ודבר זה אין לנו בזמן הזה, ונשלמה פרים שפתינו, ועל ידי הלילא לבד וסיפור יציאת מצרים בפה זוכים גם כן לזה, דעיקר פעולת קדושת הזיתא פסחא להפקיע איגרא הוא רק על ידי צירוף ההלילא, ואחר החורבן ודאי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו והרי אנו מוכנים לעשות הפסח להקריב ולאכול בכל נפשינו ומאודינו אם נוכל להקריבו, ומחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה דהרי אנו מחשבין ומשתוקקין לעשות המצוה, ומה שאין אנו עושין הוא רק מפני האונס, ומעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כמו שאמרו בשבת סג א', ועל כן נוכל לזכות על ידי הלילא לבד דפקע איגרא, מסך המפסיק בינינו לאביו שבשמים, על ידי ביטול כל שורש התאוות מן הלב...

(מתוך מחשבות חרוץ עמ' 67 ואילך)

'... ובכל ליל פסח צריך שירגיש שינוי ואור חדש כמו בעת יציאת מצרים, ומזה מופיע הקדושה לכל החג ולכל המועדים הבאים, שרגל זה ראש השנה לרגלים כמו שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. וכן מצינו בגמרא כזיתא פסחא והלילא פקע אגרא והיינו שבשעת ההלל נפתח האור כמו שנפקע האגרא ונתבקעו הגגין ונתגלה עצם השמים לטוהר, וכמו שמצינו (ברכות מה). ורחמנא היכי יתיב' רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפיק לברא אחוי כלפי שמיא – שאביי היה לו הבנה שצריך לילך לחוץ שלא יהיה הפסק הגג. וכן כאן הלשון פקע אגרא שנתגלה האור בעת קריאת ההלל שלא היה שום הבדל כאילו הגגין נתבקעו...' (מתוך פרי צדיק ח"ג לחג הפסח כ).

'... ובעולם הזה כפי ענין המצוות לגוף כך הם לנפש, ודרך משל מצוות דאכילה שמוסיפים כח לגוף כך המצוה שבה מוסיף חיות לנפש, ועל ידי כזיתא פסחא נפתח הפה לומר הלילא דפקע אגרא, שהוא מצד הוספת חיזוק וכח וחיות. ומצוות דמקום, מזוזה ומעקה וכדומה הם גודרים מקום לנפש גם כן וכטעם וכתבתם על מזוזות וגו' למען ירבו... על האדמה, והגם שגלו – הענין מתקיים בנפש כי עיקר ארץ ישראל היינו מקום קבוע לקדושה...' (מתוך רסיסי לילה לד, עמ' 52).